

Sjæleplejen i de norske fængsler.

Et stykke fængselshistorie.

I Norge skelnede man i ældre tider mellem slaverier og tugthuse, idet strafarbejde på kortere tid — fra en måned til et par år — udstodes i tugthusene, hvortil også alle kvindelige straffanger henvistes. Antallet af forbrydere i slaverierne og tugthusene tilsammen har indtil forrige århundredes udgang været meget ringe, næppe nogensinde oversteg 200. Fra 1800 har antallet været i jævnt stigende, indtil den mildere lovgivning og andre omstændigheder atter har bragt tallet til at synke.

Slaverierne ere samtlige trådte i virksomhed omtrent mellem 1730 og 1750, vare beliggende i fæstninger (i Christiania, Frederiksstad, Frederikshald, Christianssand, Bergen, Trondhjem og Vardø) og stod under militær bevogtning og bestyrelse. I kirkelig henseende henhørte de under kirke departementet. Intet af slaverierne udgjorde en egen menighed. Såvel fangerne som opsynspersonalet søgnede til den menighed, i hvilken anstalten var beliggende. Vedkommende sognepræst besøgte strafanstalten kun ved specielle anledninger og på derom af en enkelt fange ytret ønske. En efter omstændighederne større eller mindre del af fangebelægget havde hver søndag adgang til kirken, hvor der var indrømmet den en særskilt plads. De ukonfirme-

rede straffanger modtog undervisning i religion sammen med menighedens frie, unge mænd og kvinder og konfirmeredes på en dag sammen med dem.

Først fra 1838 oprettedes særskilte præsteembeder (for slaverierne i Christiania, Bergen og Trondhjem). Det pålagdes fængselspræsten at forberede de ukonfirmerede fanger til confirmation, at have tilsyn med fangernes skoleundervisning (i religion), at afholde offentlig gudstjeneste med forefaldende ministerielle forretninger samt at have jævnlige tilsyn med og speciel omsorg for hver fange, idet han under daglige besøg i strafanstalterne skulde søge at vinde fangernes tillid og fortrolighed for lettere og sikrere at kunne fremme deres sande forbedring. En gang om året communicerede samtlige konfirmerede straffanger.

Alle slaverier havde en liden bogsamling, bestående af religiøse bøger og skolebøger (bibler, ny testamenter, salmebøger, ABCer, bibelhistorier, Luthers katekismus, forklaring og salmebog). Desuden fandtes der en del exemplarer af en »efter forbrydernes tarv afpasset« fortælling »Christen Tormodsens livshistorie«.

Afdøde slavers begravelse foregik uden al højtidelighed. Den afdøde blev nedlagt i en simpel kiste, tidlig om morgenen bortbåren og nedsat i graven af fanger under anførsel af en opsynsmand, hvorefter præsten senere udførte jordpåkastelsen. I almindelighed havde slaverne en egen afsondret plads på den almindelige kirkegård.

Angående slaveristrafens indvirkning på fangernes sind er beretningerne, hvad vi på forhånd måtte vente, meget nedslående. Fangerne nød nemlig den frieste communication mellem hverandre indbyrdes. Den forvorne forbryder spillede hovedrollen i den letsindige flok, til beretningen om hans bedrifter og vovsomme planer lyttede de andre og navnlig de unge med begærlighed, medens den fange, som lagde andre tendenser for dagen, forfulgtes med drilleries og skældsord. Der klages også over, at opsynspersonalet ikke sjældent gik i ledtog med fangerne, af hvem de lode

sig bestikke ved penge eller på anden måde. Det var nemlig almindeligt, at slaverne udlejedes til arbejde udenfor anstalten hos private folk, hvorved de havde anledning til at forskaffe sig både penge og gaver af forskellig slags. En af de ejendommeligste og for tidsforholdene mest karakteristiske beretninger om slavernes moralske indvirkning haves fra en af Norges mestertyve i ældre tider, nemlig den berømte Gjest Baardsen Sogndalsfjæren, der nød sådan tillid hos sine foresatte ved slaveriet, at hans bemærkninger om strafanstalten endog findes aftrykte i en kongelig kommissions aktstykker. Det hedder her blandt andet:

»Den omstændighed, at de mest ryggesløse og i grunden aldeles fordærvede dag og nat, ved ord og eksempler kan indvirke på de mindre fordærvede, gør ofte, at den spire til det bedre, som i den angrende fanges hjerte var ifærd med at udvikles, kvæles af hans nærmeste omgivelers dræbende ukrud. . . . Man må snarere undres over, at nogle fanger midt imellem denne vilde, fordærvede sværm dog er istand til at komme til erkendelse og sand anger og virkelig forbedrede forlade strafanstalten, end at så mange fordærves.«

Selvfølgelig kunde ikke ansættelsen af en særlig sjælesørger, hvor stort fremskridt denne foranstaltning end var, gøre synderlig fra eller til. Han måtte nødvendigvis i det aldeles uindskrænkede samliv finde den største hindring for sin virksomhed, idet de mest forvorpne og uforbederlige forbrydere ofte nedbrød, hvad sjælesørgeren havde opført.

Navnlig var fangernes sysselsættelse udenfor fængslet i høj grad demoraliserende. De havde ingen vanskelighed ved f. ex. at sætte sig i forbindelse med sine løsladte kammerater eller andre hjælpere, som de havde skaffet sig før eller under straffetiden, ja, det gik endog såvidt, at enkelte fanger plejede utilladelige kærlighedsforståelser og skaffede sig sammenkomster udenfor strafanstalten med løsagtige kvinder, afsatte fabrikata, som de havde stjålet fra anstalten, o. s. v. At brændevin ikke var en ukendt ting inden an-

staltens mure, og at der ikke sjelden sås berusede fanger indenfor fængselsmuren, er under disse forhold overflødig at bemærke, ligesom at undvigelse heller ikke var nogen sjældenhed.

Hvad der måtte volde slaveriernes bestyrelse den alvorligste bekymring var naturligvis korrupsionen iblandt opsynspersonalet. Grunden til denne opgives simpelthen at være den meget forklarlige: personalet var for slet lønnet, og ethvert forslag om lønsforbedring strandede på den bevillende myndigheds modvilie. Det hændte endog, at fanger ved sin virksomhed udenfor fængslet kunde lægge sig op summer, der i forhold til gevaldigernes knappe løn måtte kaldes betydelige*).

Slaveriernes hele indretning og virkemåde åbenbarer på det klareste, at man overhovedet aldeles ikke har tænkt sig, at fangernes forbedring skulde være et af strafanstaltens formål, end sige dens vigtigste. Hvad man ene og alene havde tilsigtet var at sikre sig vedkommende individ, at uskadeliggøre ham.

Af tugthuse har der i Norge fra 1735 existeret 4 (i Christiania, Christianssand, Bergen og Tronhjem). Oprindelig bestemte til at tjene som et slags hjælpeindretninger for fattigvæsenet (som tvangsarbejdsanstalter for løsgængere og betlere, omstrejfer o. s. v., ligesom også nødlidende arbejdere og hjælpeløse børn optoges) gik de i løbet af det 18de århundrede over til at blive tugthuse, udelukkende for dømte forbrydere. En ejendommelig benyttelse af tugthusene bestod deri, at personer, der viste modvilie med hensyn til at lade sig forberede til konfirmation, dømtes til indsættelse

*) En opsynsbetjents løn var 17 skilling (o: 57 øre) daglig foruden 2 pund brød og uniform. Slavernes daglige arbejdsfortjeneste varierede mellem 2 og 8 skilling daglig, medens enkelte kunde nå en løn af 16 skilling (til året 1838 endog 40 skilling (o: kr. 1. 33) daglig!!!)

i tugthusene for der at konfirmeres efter behørig forberedelse, som undertiden tog flere år.

Også tugthusene stod i kirkelig henseende under kirke-departementet. De disciplinære forhold har været ulige bedre i disse anstalter end i slaverierne. Tugthusene var nemlig indrettede i bygninger, opførte og bestemte for dette øjemed, og stod under specielt civilt og så at sige fagmæssigt tilsyn. Hertil bidrog selvfølgelig ikke mindst, at tugthusene altid (undtagen i Christianssand) havde en ordnet gejstlig betjening, om det end kan mærkes, at det i beretningerne fremhæves, at en præst ved Trønhjems strafanstalt befattede sig med sjælesorg i speciel forstand.

Ligeledes var der ved hvert tugthus ansat en skolelærer, som underviste de ukonfirmerede i kristendomskundskab: undervisning i andre fag meddeltes ikke. En liden bog-samling af udelukkende religiøst indhold savnedes heller ikke ved tugthusene.

Tugthusenes kvindelige belæg ses at have nydt den samme adgang til undervisning og gudstjeneste som mandsfangerne. Både i skolestue og kirken sad begge køn sammen, så at de både kunde se hverandre og endog havde anledning til at veksle breve med hinanden samt »også til med tegn og miner at ytre tilbøjelighed for hinanden« o. s. v.

I de her skildrede norske fængselsforhold indtrådte der fra dette århundredes midte en gennemgribende forandring, som navnlig knytter sig til oprettelsen af det første norske cellefængsel, Bods-fængslet i Christiania.

Ved lov af 12 juli 1848 blev bods-fængslet paa Åkeberg besluttet oprettet, ligesom de vigtigste principer for dets ledelse blev fastslåede. Disse er i det væsentlige uforandrede den dag idag. Alt tager sigte på fangens forbedring. Fangerne skal i alle tilfælde hindres fra samkvem med og meddelelse til sine medfanger og enhver anden, som kunde formodes at ville virke skadeligt på dem i mo-

ralsk henseende, idet man derhos ved arbejde, undervisning og besøg af fængslets foresatte og andre, om hvis karakter og hensigter man kan være forvisset, søger at virke til deres forbedring (§ 2). Enhver fange skal under hele straffetiden såvel nat som dag holdes i særskilt celle (§ 3). Så snart en fange er indkommen i bodsfængslet, modtager han besøg af fængslets direktør, præst og læge, som anstiller foreløbig undersøgelse om fangens fysiske og moralske tilstand og om hans kundskaber og færdigheder (§ 5). Det påligger fængslets direktør daglig at besøge et så stort antal fanger som muligt, at bære omsorg for fangernes legemlige og åndelige vel og især, i forening med fængslets præst og dennes medhjælpere, stadig at stræbe at virke til deres forbedring (§ 6). Den nærmere omsorg for fangernes åndelige vel påhviler bodsfængslets præst, som udfører gudstjenesten og de forefaldende præstelige forretninger for fangerne og leder deres undervisning. Han skal daglig besøge et så stort antal fanger, som med hensyn til den åndelige pleje, hver enkelt fange tiltrænger, for ham er muligt, for ved samtale, religiøs belærelse, trøst og formaning at befordre deres moralske forbedring. I disse pligters udførelse bistås han af en eller flere fast ansatte medhjælpere. Alle fanger, som tiltrænger det, skal undervises i læsning, religion og bibelhistorie. Til at meddele denne undervisning ansættes det fornødne antal lærere (for tiden 3 foruden 1 lærer for fanger af finsk eller lappisk nationalitet) (§ 8).

Bodsfængslet, som er beliggende i den østlige del af Christiania på en dominerende højde (Åkeberg), blev taget i brug i 1851. Fængslet består af 4 fløje, hvoraf den ene er administrationsbygning; de andre er på 3 etager med 28 celler i hver og har således 252 celler, hvoraf imidlertid kun ca. 225 benyttes af fanger, medens de øvrige celler afholdes til forskelligt andet brug. Oprindeligt havde fængslet ingen kirke. Gudstjenesten afholdtes da i korridorerne, idet fangen sad på sin celledstol lidt udenfor celledøren bag

en påheftet skærm. Fangerne i øverste etage kunde selvfølgelig ikke se præsten eller ses af denne, ikke at tale om, hvor lidet skikkot til at fremkalde andagt den hele ordning var.

Først i 1888 indviedes en egen kirkebygning, beliggende mellem nordre og østre fløj. Hver fange sidder i en lukket stol, således at han ikke kan ses af sine medfanger, og stolraderne hæver sig i halvcirkler fra det noget over gulvet anbragte, med en trappe forsynede alter. Foran dette har det lille harmonium sin plads, og over alteret befinder prædikestolen sig. Kirken får lys fra store vinduer i den bagre væg og fra taget.

Det norske folk er som bekendt meget religiøst, og gudstjenesten i fængslet er i almindelighed gennemtrængt af virkelig andagt. Mindre forstyrrelser, foranledigede af den fordærvede ungdom fra byerne (navnlig Christiania), er selvfølgelig ikke til at undgå.

Foruden gudstjenesten om søndagen, der ledes af præsten med assistance af førstelæreren, som forretter hver 4de søndag, holdes der i kirken hver onsdag af præsten eller førstelæreren et foredrag af religiøst indhold. Undervisningen i religion meddeltes tidligere på hver enkelt celle, men er i den senere tid henlagt til skolelokalerne, hvoraf der haves 2 med plads for resp. 26 og 30 fanger. Skoleundervisningen meddeles om formiddagen fra 9—11, således at hver fange et halvt år af sin straffetid i almindelighed vil have 4 timers ugenlig undervisning i religion, regning, norsk og geografi. Desuden har førstelæreren et parti i engelsk, for hvilken kundskab mange af vore fanger som søfolk eller emigranter vil have god anvendelse i fremtiden. Også fængslets skole er en særdeles populær institution. Fængslets bogsamling, hvoraf hver fange erholder en bog om ugen, er meget righoldig.

Var man således ved bodsfængslets oprettelse kommet et langt skridt frem mod en tidsmæssig ordning af det norske fængselsvæsen, vedblev dog mangt og meget at gå i den gamle gænge. De gamle slaverier og tugthuse med deres gammeldags indretning og forældede fangebehandling bibeholdtes fremdeles. Efterhånden er der dog indtrådt virkelige forbedringer. En bestemmelse af 1872 afskaffer brugen af jern, hvormed fangerne tidligere var belagt. Lidt efter lidt nedlagdes slaverierne på fæstningerne, og tugthusenes antal indskrænkedes med det formindskede fangeantal. For tiden haves 1 fællesanstalt i Christiania (Akershus) og 1 i Trondhjem. Kvindelige straffanger fra det hele land indlægges i straffeanstalten for kvinder (i Christiania). I disse fællesanstalter arbejder fangerne sammen, men er om natten adskilte dels i celler, dels i aflåsede boxe på sovesalene. Hver straffanstalt har sin egen præst. Fanger på kortere straffetid tilligemed arrestanter hensidder i de såkaldte distriktsfængsler, som alle er cellefængsler og findes spredt over det hele land i et antal af 55. Den gejstlige betjening besørges af sognepræsten i vedkommende sognekald. Dog har distriktsfængslet i Christiania sin egen præst.

Ved kongelig resolution af 28 januar 1879 er der fastsat en fælles instrux for de ved rigets straffanstalter ansatte præster. Dennes § 1 bestemmer udtrykkelig, at præsten, der ligesom direktøren udnævnes af kongen med den såkaldte kongelige konstitution \circ : at han kan afsættes »uden lov og dom«, er direktøren underordnet i alle anliggender, der vedkommer hans tjeneste ved straffanstalten. De ældre instruxer var i denne henseende uklare, så det endog har hændt, at der har opstået et spændt forhold mellem præsten og direktøren angående suprematiet. (Se Richard Petersens interessante skrift: Fængselsliv. Kr. a. 1894. Pag. 75!)

Præstens underordnede stilling markeres også ved bestemmelsen om, at han ikke må give uvedkommende adgang

til gudstjenesten, og at han må conferere med direktøren angående de fangers forhold, som melder sig til nadveren.

Forøvrigt fastslår instruxen de pligter, der påhviler fængselspræsten. Han har at afholde gudstjeneste for fangerne hver søn- og helligdag, til bejlige tider at holde bibellæsninger, katekisationer eller religiøse foredrag, at udføre forefaldende ministerielle forretninger (dåb, konfirmation, nadvere, ægtevielse) og at øve speciel sjælesorg ved samtale med fangerne. (Denne sidste bestemmelse lader sig selvfølgelig vanskelig praktisere i en fællesanstalt, medens den specielle sjælesorg må betragtes som præstens hovedopgave i bodsfængslet). Det påligger præsten at gennemgå retsakterne og af disse såvelsom gennem samtale med fangen og i fornødent fald gennem korrespondance at erhverve alle fornødne oplysninger om hans sjælstilstand, tidligere vandel og livsforhold. Breve til og fra fangen skal forevises præsten til gennemsyn, før de afsendes eller gives fangen i hænde. Fremdeles har præsten fangeskolen og biblioteket under sin bestyrelse. Han har at føre de nødvendige protokoller, hvori også optegnes det indtryk, han efterhånden modtager af fangen, samt hvad der er at mærke om dennes forhold i strafanstalten m. v. Endelig har præsten hvert år at afgive beretning om sin virksomhed såvel til kirke- departementet som til justitsdepartementet. Han må være tilstede i den ugenlige conference af fængslets funktionærer og kan også kaldes til møder af fængslets overordnede. Han må ikke uden justitsdepartementets samtykke overtage noget fast lønnet bierhverv. Tjenestefrihed indtil 1 måned kan tilstås ham af biskopen, indtil 3 — tre — måneder af justitsdepartementet.

Udførlige instruxer fastslår også lærernes pligter o. s. v. Navnlig mærkes, at lærerne på ingen måde må befatte sig med den specielle sjælesorg uden præstens samtykke.

Yngvar Brun.

Førstelærer ved Bodsfængslet i Christiania.
